

Професійна підготовка як засіб формування творчої особистості

Л. В. Пшенична, О. О. Скиба

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Corresponding author. E-mail: vprime@sspu.sumy.ua

Paper received 15.05.17; Revised 21.05.17; Accepted for publication 25.05.17.

Анотація. У статті розглянуто особливості формування творчої особистості викладача в процесі професійної підготовки, проаналізовано публікації вітчизняних та зарубіжних науковців та обґрунтовано поняття «особистість» та «творчість», визначено засоби формування творчої особистості майбутнього вчителя як класичні для університетської підготовки, так і інноваційні, які спонукають особистість до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації, узагальнено його найважливіші якості, що сприяють успішній творчій діяльності.

Ключові слова: особистість, творчість, професійна підготовка, цінності, особистісний розвиток, педагогічна діяльність, самореалізація, самовдосконалення.

Вступ. Євроінтеграційні процеси, які проходять в Україні на початку ХХІ століття, відкривають нові перспективи розвитку громадянського суспільства, у якому активно відбувається переоцінка духовних цінностей, а тому сучасна педагогічна думка зосереджена на формуванні особистості як ціннісного джерела розвитку демократичного суспільства третього тисячоліття – людини як рівноправного суб'єкта, як гармонійно розвиненої індивідуальності, спроможної розв'язувати безліч професійних завдань, здатної конструктивно і творчо працювати в динамічних умовах життя, до співтворчості й духовної взаємодії у вирішенні проблем сучасності на основі конструктивного діалогу, фахівця, готового до інтерактивного спілкування, адаптації у нових соціально-економічних умовах, здатного до виходу у європейський і світовий простір, конкурентоспроможну особу [5, с.13].

Актуальність дослідження посилюється необхідністю визначення сукупності педагогічних умов, які забезпечать формування творчої особистості учителя та потребою самої особистості у використанні внутрішніх ресурсів для професійного зростання і самореалізації.

Короткий аналіз публікацій по темі. Проблема формування творчої особистості майбутнього учителя та її вирішення висвітлюється у наукових дослідженнях педагогів, психологів, філософів: В. Андрєєва, І. Бєха, Н. Бердяєва, В. Загвязинського, В. Кан-Калика, В. Кременя, Н. Ничкало, К. Платонова, С. Сисоєвої та ін.; ідея формування творчого потенціалу особистості ґрунтуються на дослідженнях М. Дяченко, І. Зязюна, П. Кравчука, І. Шпачинського, Н. Яковлевої та ін.; О. Білоус рекомендує формувати творчу особистість через вивчення музичних дисциплін; Т. Агапова – за допомогою творів живопису; Є.Бондаревська – через потребу особистості в «набутті себе, своєї неповторної індивідуальності, духовності, творчого потенціалу; В. Серікова – з використання специфічної форми обміну духовно-особистісними потенціалами викладачів і студентів на основі діалогу.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що проблеми формування творчої особистості є нагальними у системі освіти і потребують більш широкого дослідження.

Метою статті є дослідження умов і засобів, які забезпечують формування та розвиток творчої особистості в процесі професійної підготовки.

Результати дослідження та їх обговорення. Головним завданням вищої педагогічної школи – спря-

мувати спеціаліста у завтрашній день, справжня цінність особистості якого вимірюється творчим внеском у суспільний розвиток. Педагогічна діяльність – процес постійної творчості, продуктом якого завжди залишається розвиток особистості.

Створена в Україні законодавча база: Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті, визначають головні напрями розвитку вищої освіти, підкреслюють соціальну роль творця нових цінностей – творчу особистість з високим рівнем духовності і загальної культури, яка успішно самореалізується в сучасних умовах, здатна розвивати та реалізувати здібності і таланти. Отже, виникла потреба у педагогах нового часу – фахівцях з високим рівнем сформованості професійно значущих рис і творчого потенціалу.

Загальновизнано, що особистість не існує поза творчістю. За висловом М. Гончаренко «У людини немає благороднішого заняття, яке виправдовувало б її існування на землі, підтверджувало б високе звання людини, давало б їй глибину й істинну насолоду від ранньої юності до похилої старості, ніж творчість» [3, с.218]. Основи творчої особистості учителя закладаються в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі і в подальшому розвиваються в його професійній діяльності.

Педагог – професія особлива, в її основі - поєднання розуму, професійної компетентності, творчості, артистизму, високих моральних чеснот і духовних цінностей, вона є найблагороднішою з усіх мистецтв. Оскільки мистецтво виступає елементом духовної культури та тісно пов'язане з творчістю, то формування творчої особистості педагога в процесі професійної підготовки відбувається у взаємозв'язку з духовними цінностями.

Розкриття сутності поняття «творча особистість педагога» неможливе без висвітлення ключових понять «творчість» та «особистість», з якими тісно пов'язана професія учителя, який має бути високодуховною особистістю.

Особистість є феноменом суспільного розвитку, конкретно живою людиною, яка має свідомість і самосвідомість; світогляд, в якому виражена її життєва позиція, сконцентровані знання про світ, переконання, ідеали, умонастрої і почуття. Особистість є соціальною сутністю людини, її специфічною суспільною особливістю, що пов'язана з засвоєнням ма-

теріального і духовного досвіду, накопиченого людством: соціальною характеристикою, яка вказує на ті якості людини, що формуються під впливом суспільних відносин, спілкування з іншими людьми, у соціальній системі шляхом цілеспрямованого і продуманого виховання [6, с.86-87].

Ми поділяємо думку В.Андрєєва, що особистість є цінністю, що стоїть вище держави, нації, людського роду, природи і, по суті, забезпечує загальне духовне начало. Вона можлива лише завдяки творчості. Особистість не може створити сама себе, вона формується і розвивається на основі засвоєння і привласнення досягнень загальнолюдської і національної культури, у соціально-життєвому просторі, у взаємодії з навколишнім світом, соціум відіграє вирішальну роль у розвитку особистісних та професійних якостей людини [1, с. 95].

Перелічені ознаки особистості важливі для професійної діяльності майбутніх педагогів і проявляються в процесі професійної підготовки, адже, найважливішим завданням вищої педагогічної школи є не тільки підготовка високопрофесійного фахівця, а творчої особистості майбутнього учителя.

Творчість є родовою властивістю людини і людства в цілому. Робота учителя – це творчість і його поклонання – у розвитку творчих можливостей та здібностей дитини, вихованні у неї прагнення до нового, незвіданого, формуванні творчої особистості.

Творчість за змістом є духовною, за формою – матеріальною, а професійна діяльність педагога є творчою формою активності, результатом якої є відкриття, винаходи, створення нових витворів, розв'язання нових завдань.

У контексті теми дослідження цікавим є тлумачення поняття «творчість», визначене В.Клименком як сукупність психічних систем, утворених за життя для здійснення обміну інформацією та енергією під час розв'язання психологічних задач і проблем та вироблення творчих продуктів[4, с.12]. Автор наголошує, що механізми творчості існують в кожній здоровій людині, відображаючи її індивідуальність, бо вона від природи – творець і приречена створювати те, чого ще в природі і соціумі не існує.

Ознаки творчої особистості розкриті в працях вітчизняних та зарубіжних науковців, які визначають цей феномен як:

- активність (прагнення розширити сферу своєї діяльності);
- спрямованість (перевага первинних мотивів, інтересів, переконань);
- ступінь усвідомлення свого ставлення до дійсності, оточуючих;
- ініціативність – морально-психологічна риса особистості, яка характеризується здатністю і схильністю до активних і самостійних дій;
- толерантність, що передбачає прагнення досягти взаєморозуміння, злагоди різних установок, орієнтацій і мотивів, з використанням гуманних засобів взаємодії між людьми і слугує важливим компонентом творчої соціальної взаємодії і творчості в цілому.

Ми поділяємо думку вчених, що ознаками творчої особистості є високий рівень ідейно-моральної свідомості, постійний пошук оригінальних рішень постав-

лених завдань, творчий стиль мислення, здатність бачити проблему, виявляти суперечності, творча фантазія, розвинена уява, прагнення досягти ефективного результату, високий рівень загальної культури[2,4,5].

Педагогічний університет забезпечує розвиток інтелектуальних, психічних, фізичних функцій, емоційних та творчих здібностей молоді, становлення самосвідомості, зміну відношення до себе і світу, формує світогляд, активну життєву позицію. Формування творчої особистості майбутнього учителя забезпечується креативним підходом викладачів до професійної підготовки студентської молоді, мотивованість на інноваційну педагогічну діяльність, яка є суттєвим елементом розвитку освіти. Інтерактивні, нетрадиційні форми та методи навчання пробуджують у студентів інтерес до пізнання: формують пізнавальні та професійні мотиви та інтереси: виховують системне мислення майбутніх фахівців, яке спонукає до цілісного розуміння не тільки природи і суспільства, а й себе, свого місця у світі; дають цілісне уявлення про майбутню професійну діяльність, її фрагменти; навчають оволодівати методами моделювання [2, с.3].

Професійно-творчий особистісний розвиток майбутнього учителя пов'язаний з навчанням у педагогічному виші і в сучасній педагогіці розуміється як розширення можливостей розвитку творчої особистості, управління процесом розвитку особистості, що регулюється, корегується, забезпечується в процесі навчання, а не як вплив на неї. Загально визнаними формами підготовки творчої особистості учителя є класичні для університету: лекції, практичні та семінарські заняття, та інноваційні: тренінги, дискусії, діалогові форми, система творчих та наукових робіт, проектна діяльність. Залучення майбутніх педагогів до дослідно-експериментальної роботи та наукового підходу до розв'язання актуальних проблем сучасної педагогіки, виконання самостійних пошукових досліджень і завдань творчого характеру спонукають на пошук засобів і розв'язання дослідницько-пізнавальних творчих завдань та перевірки їх результатів. В цьому контексті є визначальною роль викладача, бо тільки викладачі, які досягли в своєму розвитку творчої індивідуальності, здатні робити найбільші внески у творчий розвиток особистості молоді, впливати на їх цінності, стимулювати розвиток творчих сил і здібностей.

Розвиток творчої особистості здійснюється тоді, коли існує сильний мотиваційний імпульс для створення ситуації успіху. Найбільш вдалим для цієї місії є широкий спектр виховної роботи та участь у студентському самоврядуванні. Активна участь студентства у організації свого дозвілля спонукає самостійно чи колективно моделювати заходи, проводити їх, спостерігати, обговорювати, аналізувати їх результати, сповідувати і пропагувати загально визнані цінності. Виховання майбутніх педагогів на основі цінностей – провідний шлях формування зрілої творчої особистості, яке має своїм кінцевим результатом сформований аксіологічний світогляд, який оперує ціннісними категоріями. В досягненні високого результату виховної педагогічної діяльності відіграє професійна самосвідомість майбутнього педагога та сформованість індивідуального стилю творчої діяльності.

Система становлення творчої особистості педагога забезпечується виконанням цілей освіти і розглядається як гарант демократичності суспільства, що базується на національній ідеї: любові до Батьківщини, високій громадянській позиції, утвердженні гуманних начал – доброти, ширості, справедливості, принципності, відповідальності, власної гідності, толерантності.

Становлення педагогічної культури і внутрішнього духовного світу та природних здібностей особистості майбутнього учителя як складника загальної культури, залежить від того, наскільки в нього сформована готовність до особистісного розвитку, самовдосконалення і професійного рівня. Психологічна готовність студента до розвитку необхідних для педагога особистісних якостей являє собою підґрунтя, на якому формується їх педагогічна культура. В процесі формування педагогічної культури варто обов'язково враховувати, що рівень професіоналізму – це результат постійної роботи особистості над собою, її самоосвіти [7, с.68-69]. Основними педагогічними умовами формування творчої особистості є: зрілість мотивів вибору професії, творче професійне середовище, здатність до продукування нових ідей, нестандартних рішень педагогічних ситуацій, наявність відповідних особистісних якостей, внутрішня мотивація та вольові зусилля, ціннісна орієнтація студентської молоді.

Проаналізувавши ряд наукових джерел, ми прийшли до висновку, що творчість – це насамперед повна зосередженість всієї духовної і фізичної природи особистості, вона охоплює не тільки зір, слух та всі п'ять почуттів людини, але й розум, волю, мислення, пам'ять, уяву, переконання, дар передбачення, ініціативність, високу само організованість і працездатність. На практиці доведено, що саме творча діяльність – спів, хореографія, акторське мистецтво, заняття різноманітними видами народної творчості розвивають точність, артистизм, фантазію, інтерпретацію, вміння відчувати, неординарно мислити, реалізувати власні творчі задуми, розвивають емоційні відчуття, сприяють відчувати красу реального світу, формують художньо-естетичні якості.

Однією зі складових розвитку творчої особистості майбутнього педагога є ділова гра, яка зберігає і передає у спадок величезну гаму духовних і емоційних цінностей, занурює студента в атмосферу реальності, де він може поєднати набуті теоретичні знання з практикою і виступати у ролі фахівця, створюючи сприятливі умови для розвитку професійних умінь і навичок.

Засобом загального і професійного розвитку творчої особистості майбутнього педагога є саморозвиток і самореалізація – самостійне змінення особистості, оволодіння здібністю займатися саморозвитком: ста-

вити перед собою професійно-значущі мету і завдання саморозвитку: вибирати засоби і способи саморозвитку; порівнювати хід і результати з тим, що планувалося; вносити зміни в результаті роботи над собою. Складовою професійного розвитку творчої особистості є самоосвіта: цілеспрямована робота з розширення і поглиблення своїх знань, набуття і удосконалення навичок і умінь і самовиховання: готовність здібності до самопізнання, самоусвідомлення, самооцінки, самокритичності, відпрацювання стійкої настанови на самовдосконалення.

Цінність самопізнання та саморозвитку особистості у молодій людині в процесі навчання у педагогічному університеті потребують підтримки і сприяння, оскільки навчати самого себе значно складніше, ніж інших. Щоб стати суб'єктом саморозвитку, особистість повинна досягти певного рівня розвитку самосвідомості, саморегуляції та самоконтролю. Результатом такої взаємодії є усвідомлення себе. Я-концепція: безперервний, цілеспрямований процес особистісного і творчого вдосконалення, спрямований на підвищення рівня професіоналізму, розвитку професійно значущих якостей, акумулювання професійної майстерності, досвіду, знань, умінь, норм та цінностей: процес у якому особистість володіє стратегіями творення самого себе, свого внутрішнього світу та реалізується у творчій діяльності.

Рівень інтересу до майбутньої професії, перевірка ефективності усіх напрямів професійної підготовки майбутніх учителів до самостійної творчої діяльності є педагогічна практика – перша коліска емоцій і мрій, яка є мудрою вихователю майбутнього учителя, сприяє виявленню як педагогічних здібностей, так і індивідуальних творчих можливостей кожного студента, формує його творчу індивідуальність, розвиває педагогічні здібності, створює умови для набуття студентами системи знань, спрямованих на формування індивідуального креативного досвіду та формування первинних навичок творчої професійної педагогічної діяльності.

Висновки. У результаті нашого дослідження ми визначили, що формування творчої особистості майбутнього учителя процес тривалий і безперервний. Він починається в стінах університету і має протяжність через всю його педагогічну діяльність. Визначені нами засоби є важливими, але найважливішим є бажання майбутнього педагога стати для своїх вихованців найцікавішим, найкращим, а це через постійну роботу над собою, через саморозвиток, самореалізацію і самовдосконалення, особистісну готовність.

Перспективи майбутньої дослідницької роботи будуть спрямовані на формування творчих здібностей майбутніх учителів, які є складовою їх педагогічної майстерності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития. Книга 1 / В.И. Андреев. – Казань : Изд. Казанского университета, 1996. – 567с.
2. Вербець В.В. Педагогічна діагностика формування духовно-творчого потенціалу студентської молоді: Монографія / В.В. Вербець. – Рівне : Рівненський державний гуманітарний університет, 2005. – 383 с.
3. Гончаренко Н.В. Гений в искусстве и науке / Н.В. Гончаренко. – М. : Искусство, 1992. – 432 с.
4. Клименко В.В. Психология творчества: навчальний посібник / В.В. Клименко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 480 с.
5. Кремень В.І. Система освіти в Україні: сучасні тенденції і перспективи. Професійна освіта: педагогіка і психологія. Польсько-український журнал за редакцією Т. Левовиць-

- кого, І. Зязюна, І. Вільш, Н. Ничкало, Частина II, – Київ – Ченстохова, 2000. – С. 11-28.
6. Подласый И.П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов: учебное пособие для вузов / И.П. Подласый. – М.: ВЛАДОС-пресс, 2004. – 365 с.

7. Третьякова І.С. Відповідальність куратора як управління за створення сприятливого соціально-психологічного клімату в академічній групі / І.С. Третьякова // Управлінська діяльність та психологічний клімат у вищому навчальному закладі: Монографія: [за заг. ред. Л.П. Добровольської, І.С. Третьякової]. – Мелітополь, 2014. – С. 54 – 73.

REFERENCES

1. Andreev, V.I. Pedagogy of creative self-development. Book 1 / V.I. Andreev. – Kazan: Ed. Kazan University, 1996. – 567 p.
2. Verbec, V.V. Educational diagnostics formation of spiritual and creative potential of students: Monograph / V.V. Verbec. Rivne: Rivne State Humanitarian University, 2005. – 383 p.
3. Goncharenko, N.V. Genius in Art and Science / N.V. Goncharenko. – M.: Art, 1992. – 432 p.
4. Klimenko, V.V. Psychology of Creativity: Textbook / V.V. Klimenko. – K: Center of educational literature, 2006. – 480 p.
5. Kremen, V.H. The education system in Ukraine: trends and prospects. Professional education: pedagogy and psychology. Polish-Ukrainian magazine edited by T. Levovytskoho, I. Zyazyuna, I. Vilsh, N. Nychkalo, Part II. – Chenshohova Kyiv, 2000. – P. 11 – 28.
6. Podlasiy, I.P. Pedagogy: 100 questions – 100 answers: a textbook for universities / I.P. Podlasiy. – Moscow: VLADOS-press, 2004. – 365 p.
7. Tretyakova, I.S. The responsibility of the curator as manager by creating a favorable social and psychological climate in the academic group / I.S. Tretyakov // Management activities and psychological climate in higher education: Monograph: [Edited by common L.P. Dobrovolsky, I.S. Tretyakovoy]. – Melitopol, 2014. – P. 54 – 73.

Professional Training as a Way to Form Creative Personality

L. V. Pshenychna, O. A. Skyba

Abstract. The authors explore the peculiarities of forming teacher's creative personality in the process of professional training, analyze the research works of Ukrainian and foreign scholars and investigate the concepts "personality" and "creativity". The paper defines ways of forming creative personality of future teacher, both classic for university training as well as innovative, those which stimulate person's self-realization, self-improvement and self-development. The most important personal qualities, which facilitate successful creative activity, are compiled.

Keyword: *personality, creativity, professional training, values, personal development, pedagogical activity, self-realization, self-improvement*

Профессиональная подготовка как способ формирования творческой личности

Л. В. Пшеничная, О. А. Скиба

Аннотация. В статье рассмотрены особенности формирования творческой личности преподавателя в процессе профессиональной подготовки, проанализировано публикации отечественных и зарубежных учёных и исследовано понятия «личность» и «творчество», определены способы формирования творческой личности будущего учителя как классические для университетской подготовки, так и инновационные, которые стимулируют личность к саморазвитию, самоусовершенствованию, самореализации, обобщены наиболее важные личностные качества, способствующие успешной творческой деятельности.

Ключевые слова: *личность, творчество, профессиональная подготовка, ценности, личностное развитие, педагогическая деятельность, самореализация, самоусовершенствование.*